

Posocialistinių migrantų saistymosi trajektorijos Čikagoje: saviškių ratai ir manipuliuojamas lojalumas valstybei(-ėms)¹

Vytis Čiubrinskas

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
K. DONELAIČIO G. 58, 44248 KAUNAS
EL. PAŠTAS: V.CUBRINSKAS@SMF.VDU.LT

Etniškumo studijos, 2014/2. P. 9–28 © Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2014

SANTRAUKA: Dabartiniai posovietinių lietuvių imigrantų tyrimai JAV (Kuzmickaitė 2004, Kripienė 2012) rodo globalizacijos ir transnacionalinių procesų poveikį imigrantų tapatybės politikai. Kyla klausimas, kaip lokalūs ir translokalūs socioekonominiai kontekstai kuria, formuoja ir keičia Čikagos imigrantų saistymosi ir lojalumų įvairovę. Kokie posocialistinių lietuvių imigrantų Čikagoje saitai tarpusavyje, su kitais imigrantais bei su pagrindine visuomene? Kokie jų išsipareigojimai kilmės šaliai ir gyvenamai valstybei? Pagal etnografinius lauko tyrimus, atliktus Čikagoje 2013 metais, išskiriamos per pastaruosius du dešimtmečius iš Lietuvos imigravusio jaunimo identifikavimosi praktikos, pasireiškiančios konkrečiais – posocialistiniais – saistymosi tarpusavyje ir su kitomis grupėmis svertais, veikimo tinklais ir (ne)prisiimamais išsipareigojimais ar lojalumais kilmės ir gyvenamai valstybėms. Šiame straipsnyje siekiama parodyti, kad minėtosios praktikos gali būti traktuojamos kaip nacionalinio identiteto fragmentacijos formos, pvz., etnifikacija, *saviškių* rato bei manipuliuojamo lojalumo dariniai, nulemti transnacionalizmo ir globalizacijos procesų.

Pagrindiniai žodžiai: transnacionalizmas, lietuvių imigracija, etnifikacija, tarptautiniai saitai, „saviškių“ ratai, identitetas.

Įvadas

Žlugus kolonijiniam ir komunistiniam režimui, pokolonijinėms bei posocialistinėms visuomenėms dar vis būdingas socialinis netikrumas, nepasitikėjimas „kolektyviniais dariniais“ ir socialinėmis institucijomis. Tai prasiveržia padidėjusiu mobilumu ir išaugusia migracija. Kuriami nauji – mobilūs (pra)gyvenimo (angl. *livelihood*) būdai, kur mobilumas reiškia ne vietos praradimą – deterritorializaciją, bet „daugialypį i(si)vietinimą, erdvės išplėtimą asmeninėmis bei šeimyninėmis (pra)gyvenimo praktikomis dviejose ar daugiau vietų“ (Olwig,

¹ Straipsnis parengtas vykdant LMT finansuojamą projektą *Globalizacijos (transnacionalizmo) poveikis valstybinio ir tautinio tapatumo fragmentacijai* (LIVE). Sutarties Nr. VAT-41/2012.

Sorensen 2002: 6). Tad kyla klausimas, kaip patys migrantai sprendžia naujų saistymosi formų ir lojalumo vietoms ir valstybėms klausimus.

Transnacionalinės imigrantų strategijos ir praktikos yra geriausias pavyzdys, nes dalyvavimas transnacionaliniuose tinkluose, įsitraukimas į mobilų pragyvenimo būdą (Olwig, Sorensen 2002) ir susikūrę transnacionaliniai lojalumai (Vertovec 2009) kontekstualizuojami naujuose lokaliuose (imigracijos šalies) kontekstuose ir naujai susikurtuose (pra)gyvenimo būduose, pačiose diasporose ir už jų ribų.

Šiuolaikinė migracijos samprata antropologijoje paprastai neišsiverčia be transnacionalizmo termino, kuris, anot Ninos Glick-Schiller ir jos kolegijų, apibūdinamas kaip procesas, kuris skatina migrantus „imtis veiksmų, daryti sprendimus, palaikyti ir identifikuotis su tokiais socialiniais tinklais, kurie vienu metu sujungia juos su dviem ar daugiau visuomenių“ (Glick-Schiller et al. 1995: 2). Transnacionalizmas taip pat siejamas ir su galios svertų poveikiu, ypač kai jis suprantamas kaip nacionalinės valstybės būklė vėlyvojoje modernybėje, kai nacionalinės valstybės yra „tapusios globaliomis vietomis, kuriose apibrėžiama, kas laikomas savu, o kas – svetimšaliu“ (Olwig 2003: 66). Imigrantai priimančioje šalyje dažnai yra kategorizuojami kaip „kultūriškai radikalai skirtingi“ nes suvokiami, visų pirma, kaip kilę iš kitos valstybės, tad kultūriškai radikalai besiskiriantys nuo vietinių. (Olwig 2003: 66). Imigrantai savo ruožtu imasi gynybinių strategijų, kurių pati įprasčiausia – etnifikacija (žr. Čiubrinkas 2014). Jiems tampa svarbu kilmės, kaip priklausymo kuriai nors vietai (įsivietinimo), naratyvai, todėl jie esencializuoja savo istorijas, kultūras ir tapatybes, suteikdami svarbos tokioms sąvokoms kaip „giminystė“ ar „gimtoji žemė“ (Krohn-Hansen 2003: 86).

Gilinantį į migrantų tinklaveiką iš antropologinės perspektyvos svarbi socialinių tinklų sąvoka. Jeremy Boissevainas (1973, 1979), Clyde'as Mitchel-las (1974) ir kiti savo darbuose yra atkreipę dėmesį į simbolinių ryšių svarbą tinklaveikoje. Svarbu ne tik tai, kokius asmenis tinklas apima, bet ir koku (simboliniu) ryšiu jie siejami. Migrantų tinklaveikos prasme svarbi patirtis ir kultūrinio elgesio žinios, „atsivežtos“ iš kilmės šalies kaip kultūrinis kapitalas. Būtent per kultūrinį ryšį ir kultūrinį paveldą galime matyti diasporos ir socialinių tinklų jungtį. Louise Ryan ir kiti, tyrinėję lenkų imigraciją Londone per socialinio kapitalo teorinę prieigą, yra atkreipę dėmesį, kad socialinių tinklų įvairovė yra stipriai veikiama kultūrinio kapitalo, ypač kuriant apjungiamuosius tinklus su tais, kurie yra už etninės bendruomenės ribų (Ryan et al. 2008: 676, cit. iš Parutis 2011: 39).

Šia prasme svarbūs Christiano Giordano etnografiniai tyrimai, skirti transnacionalinės migracijos (kinai Malaizijoje) paveiktiems saistymosi ryšiams nustatyti (2003, 2011). Jie parodo, kad svarbūs yra ne tik naujieji – priimančioje

šalyje susiklostantys imigrantų saitai, bet ir jų pagrindas, siekiantis kilmės šalį (Giordano 2013: 199). Taip jis nustatė giluminę Malaizijos kinų saistymosi ašį – klaniškumą (Giordano 2013: 217).

Mūsų tyrimo dėmesio centre atsiduria transnacionalinė lietuvių migracija. Pažadinta posocialistinių transformacijų, ji yra didelio migracinio srauto iš buvusio socialistinio bloko šalių (ypač iš Lenkijos) į Vakarų Europą bei Šiaurės Ameriką (ypač į JAV) dalis.

Lietuvių emigracija į JAV vyksta su tam tikrais pertrūkiais jau mažiausiai pusantram šimto metų. Galime kalbėti apie tris migracijos bangas ir mažų mažiausiai keturias lietuvių kilmės žmonių kartas Amerikoje (žr. Kuzmickaitė 2004: 4–53). Paskutinio 2010 m. JAV gyventojų surašymo duomenimis oficialiai priskaičiuojama 654 000 lietuvių kilmės asmenų (Cidzikaite 2013). Pažymėtina, kad mus dominanti trečioji emigracijos banga, prasidėjusi XX a. devinto dešimtmečio pabaigoje ir ypač paspartėjusi po nepriklausomybės paskelbimo 1991 m., tebevyksta iki šiol. Būdama paženklinta posocialistinių transformacijų, ji tampriai susijusi su vienalaikiais emigracijos procesais iš kitų buvusio Centrinės ir Rytų Europos socialistinio bloko valstybių, ypač iš Lenkijos (plg. Parutis 2011). Ta ekonominių ir „protų nutekėjimo“ emigrantų banga pradžioje buvo paženklinta *tarybuku* etikete; tai antrosios, vadinamosios *dipuku* arba 1944–1945 m. politinių pabėgėlių, imigrantų bangos terminas naujai atvykstantiems ir neva sovietinio režimo paženklintiems žymėti. Nemaža jų dalis yra pažeidę anksčiau galiojusį vizų režimą, praradę socialinės apsaugos garantijas Lietuvoje ir tebegyvenantys JAV „be popierių“, t. y. nelegaliai. Ievos Kripienės, tyrinėjusios lietuvių imigraciją Niujorke, duomenimis, kurie buvo paimti iš JAV imigracinės statistikos metinių suvestinių, apie 25 000 lietuvių, turėjusių nelegalaus migranto statusą, legalizavosi 2001–2010 m., apie 1 300 buvo deportuoti arba patys grįžo į Lietuvą (Kripienė 2012: 26). Tai palyginti dideli skaičiai, nes Čikagos lietuvių imigrantus tyrinėjusios Daivos Kuzmickaitės duomenimis, 1988–2000 m. laikotarpiu naujų lietuvių imigrantų Čikagoje buvo priskaičiuojama iki 20 000, o iš viso Čikagos apylinkėse gyveno apie 100 000 antros ir trečios kartos lietuvių (Kuzmickaitė 2004: 76). Ji neabejoja, kad tai didžiausia lietuvių bendruomenė už Lietuvos ribų (Kuzmickaitė 2004: 75). Nors tikslios statistikos nėra, tačiau įvertinę trečiąją imigrantų bangą galime teigti, kad rezultatas nepasikeitė. Čikaga istoriškai pasižymi ypatinga etnine įvairove, joje nuo XX a. pradžios gyveno daugiausia lietuvių už Lietuvos ribų, ir tik neseniai su ja ėmė varžytis Londonas, kuriame 2011 m. oficialios statistikos duomenimis gyveno 40 000 lietuvių (Lietuvos rytas 2013).

Be gausių bendrųjų lietuvių migracijos tyrimų (žr. Barcevičius, Žvalionytė 2012: 18–19), pastaruoju metu gausėja darbų, tiriančių migraciją pasitelkiant etnografiją (Kuzmickaitė 2004) ir naudojant antropologinę prieigą (Liubinienė

2009, Daukšas 2010, Kripienė 2012). Taip dėmesys visų pirma kreipiamas į pačių migrantų veiklas, jas fiksuojant iš *emic* perspektyvos. D. Kuzmickaitė, tyrinėjusi lietuvių imigraciją Čikagoje ir siekusi iširti „šiuolaikinių lietuvių migracijos patirtis“, pabrėžė, kad savo tyrimu bandė suvokti, „ką reiškia būti naujuoju imigrantu lietuviu Čikagoje“ (2004:13). Šia prasme svarbūs ir sociologės Violetos Parutis tyrimai, galintys pasitarnauti palyginimui. Ji, pasitelkdama kokybinių tyrimų metodologiją, tyrinėjo dabartinę lenkų ir lietuvių imigraciją Jungtinėje Karalystėje pirmiausia atkreipdama dėmesį į imigrantų darbų pasirinkimo patirtis, nuostatas ir motyvacijas (Parutis 2011) bei namų kūrimą pagal asmeninius, ekonominius, politinius ir kultūrinius faktorius (Parutis 2006).

Trečios bangos lietuvių imigrantų tyrimai JAV (Kripienė 2012) ir atskirai Čikagoje (Kuzmickaitė 2004) rodo globalizacijos ir transnacionalinių procesų poveikį posovietinių imigrantų kasdienybei. Šiuose darbuose atkreipiamas dėmesys ne tik į etniškumą, identitetą, bet ir į migrantų saistymąsi, tinklaveiką, tačiau atskiro dėmesio neskiriama, o lojalumo valstybei(ėms) klausimas iškeliamas tik Dariaus Daukšo, kai kalbama apie emigraciją į Norvegiją (Daukšas 2011).

Todėl mūsų tikslas – panagrinėti šiuolaikinių lietuvių imigrantų ryšių ir identitetų trajektorijas. Nors buvo baiminamasi, kad jie bus užsidarę vietinėse Čikagos etninėse bendruomenėse arba, priešingai – pasinėrę į šio megapolio multikultūrinį gyvenimą ar net visiškai „ištirpę“ didžiojoje Amerikos visuomenėje, tyrimai (Kuzmickaitė 2004, Kripienė 2012) rodo ką kita. Imigrantai kuria ir perkuria ryšius tarp „saviškių“, naudodamiesi etnine bendruomene ir įsitraukdami tiek į vietinius, tiek į transatlantinius ir tarptautinius ryšius.

Mūsų uždavinys būtų iš *emic* perspektyvos detaliau pažvelgti į minėtas etnines ir tarptautinių ryšių praktikas per ryšių ir saitų kūrimą, kuris apimtų tiek identifikaciją su tam tikromis artimųjų „savųjų“ grupėmis (giminystės ar etninėmis), tiek ir platesnio „saviškių“ tinklo (tarptautinio) kūrimą. Imigrantai, patekę į naują šalį, atsiduria etninės mažumos padėtyje, tad keičiasi jų identitetas, be to, konstruojamas naujas lojalumas šiai šaliai ir perkonstruojamas lojalumas kilmės šaliai. Tad transnacionalizmo dimensija tampa svarbi atskleidžiant, kaip konstruojami ne tik tam tikri diasporiniai bei socialiniai tinklu grindžiami saitai, peržengiantys vienos šalies rėmus, bet ir nauji lojalumai valstybei(-ėms).

Lauko tyrimas Čikagoje

2013 m. Čikagoje atliekamo antropologinio lauko tyrimo metu buvo tiriami 18–35 m. amžiaus imigrantai iš Lietuvos bei JAV, gimę ar ne mažiau nei 6 metus gyvenę lietuvių kilmės asmenys, priklausantys trečiajai imigrantų bangai. Be stebėjimų ir dalyvaujančiojo stebėjimo, taikyti ir giluminiai interviu:

apklausta 30 asmenų įvairiose Čikagos vietose, daugiausia Gage Parke ir centrinėje dalyje, bei Čikagos priemiesčiuose, daugiausia Dariene ir Lemonte, iš viso 14-oje vietų (angl. *site*): dviejose lietuviškose šeštadieninėse mokyklose, verslo klube, Lietuvos Respublikos konsulate, dviejuose lietuviškos veiklos centruose, trijose lietuvių imigrantų įsteigtose (transporto ir siuntinių gabenimo) įmonėse ir penkiuose restoranuose (du iš jų – lietuviško maisto). Interviu vietos apima plačią Čikagos miesto ir priemiesčių geografią (apie 40 km) nuo Čikagos centrinės dalies iki pat pietvakarių priemiesčio Lemonto.

Nepaisant to, kad tyrimas Čikagoje truko tik vieną mėnesį, taikytas dalyvaujantysis stebėjimas. Siekiant ištraukti į vietinių gyvenimą, apsigyvenant lietuvių imigrantų namuose pietvakariniame Čikagos pakraštyje tarp vieno iš dviejų lietuviškos veiklos centrų, netoli didžiausio lietuviško restorano *Grand Dukes*. Kasdien nuo ryto iki vakaro buvo dalyvaujama kasdieniniame ir šventiniame (tyrimo metu vyko krepšinio šventė, buvo minima Kovo 11-oji, vyko koncertas ir t. t.) imigrantų telkinio gyvenime, jis buvo stebimas ir registruojamas / dokumentuojamas. Tokio metodo taikymui atitikau visus reikalavimus, nes buvau pašalinis, atvykęs iš užsienio, nesusijęs su tiriamuoju etnografiniu lauku išankstiniais ryšiais, tačiau, vienos imigrantės žodžiais, pasakytais man pasirodžius šeštadieninės mokyklos mokytojų kambaryje, – „kvepiantis Lietuva“. Be to, mokėjau tyrimo lauke naudojamas lietuvių ir anglų kalbas. Šis metodas leido surinkti įvairaus pobūdžio medžiagą iš *eminės* perspektyvos, užfiksuojant imigrantų elgseną natūralioje aplinkoje. Kadangi su Čikagos lietuviais buvau susitikęs 2007 metais, tai padėjo per žymiai trumpesnę laiką nei įprasta tapti „savu“, t. y. savo buvimu mažiau veikti tiriamąjį lauką ir žmonių elgesį.

Dalyvaujančiojo stebėjimo būdu buvo dalyvauta ir stebėta: renginiuose – prieš juos, per pertraukas ir po jų (koncerte, krepšinio turnyre, nacionalinės Lietuvos šventės minėjime, lietuviškame restorane ir jo parduotuvėje, transporto įmonėse, dalyvaujant verslo pietuose, verslo klubo susirinkime, lietuviškos veiklos centruose bei šeštadieninėse mokyklose. Atlikta daug neformalų pokalbių, užčiuopti populiarūs naratyvai, diskursai, išklaustytos papasakotas gyvenimo istorijos, atlikta tiriamos grupės narių bei jų darbo ir poilsio aplinkos dokumentų (pvz., skelbimų, nuotraukų, firminių ženklų simbolikos) fiksacija.

Iš viso atlikta 30 interviu: 18 su vyrais (vaikiniais) ir 12 su moterimis (merginomis). Pagal amžių informantai pasiskirstė taip: 2 iki 20 metų amžiaus, 23 tarp 20–30 metų, 5 tarp 30–39 metų. Atliktos dvi *fokus* grupės – su darbininkais ir su studentais. Pagal profesiją 14 informantų buvo tarnautojai, 5 darbininkai, 4 įmonių vadovai ar bendrasavininkai, 6 studentai ir moksleiviai, 1 namų šeimininkė. Vieni informantai dirba remonto meistrais (2), vairuotojais (2), statybininkais (2), dispečeriais (3), kiti dirba kartu su tėvais (statybos, automobilių remontas) ar kartu su tėvais yra lietuviškų įmonių bendraturčiai (tėvų įkurto verslo Čikagoje

perėmėjai). Dalis turi savo smulkų verslą – pastatų remonto, draudimo paslaugų. Kiti yra įmonių bendraturčiai ar vadybininkai. Yra inžinierių-projektuotojų, biržos brokerių, universiteto dėstytojų. Dalis, daugiausia moterų (merginų), dirba mokytojomis lietuviškose šeštadieninėse mokyklose (3) ar įvairius kitus darbus – buhalterinės apskaitos, pastatų priežiūros, pagalbinius. Nemažai daliai tai tik dalinis užsiėmimas, nes jos turi kitus darbus (ypač finansų apskaitos specialistės). Keli informantai – studentai (3), dalis jų dirba šeštadieninėje mokykloje. Informantai moksleiviai (2) taip pat uždarbiauja lietuviškose įmonėse (transporto) ar organizuodami renginius (lietuviškos veiklos centre).

Dalis informantų vedę (iš jų sukūrę mišrias šeimas – su ukrainiete, baltaruse, meksikiečiu), turi ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų, kurių dauguma lanko šeštadienines lietuviškas mokyklas. Kai kurie lanko lietuviškas šokių, teatro studijas, žaidžia krepšinių lietuvių sporto klube, priklauso verslo klubui *Chicagoland Lithuanians Rotary Club*, studentų klubams. Dauguma imigrantų tiesiai iš Lietuvos, kiti buvo imigrantais Europoje – Airijoje, Anglijoje. Be darbo migrantų, nemaža dalis atvyko patys arba buvo atvežti vyresniųjų šeimos ar giminės narių, ketino studijuoti, taip pat yra likusiųjų po stažuočių bei vadinaujamųjų „meilės“ (santuokai ar bendram gyvenimui atvykusių) imigrantų.

Posocialistiniai transnacionalūs imigrantai Čikagoje: etninės ribos, institucijos ir strategijos

Nors, kaip minėta, lietuviškoji emigracija turi ilgą istoriją JAV, tačiau posocialistinių lietuvių imigrantų banga pasižymi specifine forma. Pažymėtina, kad socialiniai tinklai posocialistinėje migracijoje yra kitokie nei iki tol buvusiose migracinėse bangose. Pavyzdžiui, tarp *dipukų*, iš karto jiems atvykus po Antrojo pasaulinio karo, buvo labai populiarios „saviškių“ (lietuvių) kuopelės ir susibūrimai, nes jiems buvo aktualus įsitvirtinimas naujoje šalyje, kol dar nebuvo išplėtotas etninių bendruomenių – JAV lietuvių bendruomenės – tinklas.

Kiekviena imigrantų banga save reprezentuoja tam tikromis savo identiteto manifestacijomis, jo braižomomis ribomis. Tai pirmiausia pasireiškia tam tikra rezidencine segregacija, imigracijos metu pirmiausia atvykstant ir kuriantis „arčiau savų“, dažnai etniniuose mikrorajonuose ar enklavuose (pvz., angl. *China Town*). Čikagoje vyraujantis dabartinių lietuvių imigrantų apsigyvenimo modelis buvo persikėlimas iš pradinio kažkur esančio būsto į tą rajoną, kuriame „savų žmonių“ ratai yra tankiausi (Lemontas). Vidurinėsios klasės lietuviai – *dipukai*, daugiausia gyvenę pietvakarinėje miesto dalyje, Marquette Parke ir Brighton Parke, XX a. 9-ame dešimtmetyje pradėjo palikti savo

etninius rajonus (į kuriuos savo ruožtu įsikėlė ispanakalbiai ir juodaodžiai), persikeldami į daugiausia baltaodžių gyvenamus žemesniosios vidurinės klasės pietvakarinius priemiesčius su „geromis mokyklomis“ vaikams. Nemaža jų dalis susitelkė aplink Lemonto priemiestį, kuris jau nuo 9 dešimtmečio pabaigos yra žinomas kaip visos JAV ir netgi viso pasaulio lietuvių diasporos centras (Pasaulio lietuvių centras čia įkurtas 1988 metais).

Ta pati trajektorija aptinkama ir naujųjų posocialistinių migrantų judėjime. XX a. paskutiniame dešimtmetyje apsistoję vadinamuosiuose miesto „lietuviškuose rajonuose“, apie 2000-uosius jie ėmė keltis į Čikagos pietvakarinius priemiesčius: Palos Hillsą, Romeoville'į, Downers Grove'ą, Woodridge'ą, Darieną, Hinsdale'ą ir kitus etniškai nepaženklintus mikrorajonus. Faktiškai gana plačiai pasklisdami jie vis tiek kūrėsi gana arti etniškai paženklinto epicentro Lemonte. Tai leido jų vaikams lankyti lietuvišką šeštadieninę mokyklą, užsiimti sportu (krepšiniu), būti šalia lietuviškos bažnyčios ar gauti įvairių etninių paslaugų, pvz., nusipirkti lietuviško maisto, naudotis kirpyklų ar privačių lietuvių gydytojų kabinetų paslaugomis, ir padėjo išvengti etikečių klįjavimo bei paplitusios praktikos migrantus laikyti kažkuo egzotišku vien dėl jų „nesuprantamų“ vardų ir pavardžių.

Nuo pat imigracijos pradžios jie ėmė steigti savo lietuviškas socialines bei kultūrinės organizacijas – šeštadienines mokyklas. Be jau esančių ankstesnių imigrantų įsteigtų Jaunimo centro bei Lemonto mokyklų, jie įsteigė mokyklą šiaurinėje Čikagoje – Naperville'yje. Jie leido naujus laikraščius, pvz., *Amerikos Lietuvis, Vakarai, Čikagos aidas*, įsteigė prestižinį verslo klubą (*Chicagoland Lithuanians Rotary Club*), sporto klubus ir krepšinio lygą – Čikagos lietuvių krepšinio lygą, kuri vienija 15 komandų, bei lietuviško kapitalo įmones (tarptautinių pervežimų verslo įmonė *Atlantic Express*), nekalbant jau apie klubus, studijas, ateljė ir pan.

Viena populiariausių formų užmegzti ir palaikyti etninius ryšius – „per vaikus“. Etninės (šeštadieninės) mokyklos, lietuviškos katalikų bažnyčios, etniniai laisvalaikio klubai, studijos ir kt. yra aktyviai lankomi vaikų. Daugelį sieja laisvalaikis – lankomasi etniniuose klubuose (šokių, teatro, operos ir kt.) bei koncertuose, vykstančiuose mokyklų, parapijų salių, kultūros centrų ar lietuviškų restoranų patalpose, kur vyksta atlikėjų iš Lietuvos pasirodymai. Informantai, paklausti, kas juos saisto su kitais lietuviais Čikagoje, paprastai įvardija keturis dalykus: tai mokykla, nes per vaikus susipažįsta vieni su kitais, „kultūrnamis“ – t. y. Jaunimo centro (esančio vienoje iš senųjų lietuvių imigrantų gyventoje vietoje – Gage Parke) koncertinė salė, kurioje „kažkas vis vyksta – tai Landsbergis, tai Storpirstis“, be to, „gali persirengti [išėiginiais rūbais]“, ir krepšinis, ir dar baliai. Tokios etninės institucijos (šeštadieninės mokyklos ar „kultūrnamis“) veikia kaip skėtinės organizacijos, suteikiančios pagrindą tinklaveikai, kuri ga-

liausiai išplinta į įdarbinimo sferą su lietuviškomis įmonėmis (pvz., *Atlantic Express Corp., Unlimited Carriers* ir kt.) ir tampa etniškumo, naudojamo kaip pagrindinė tinklaveikos priemonė, dalimi.

Kalbos statusas palaikomas kaip šiuolaikinius imigrantus vienijantis markeris. Jis plačiai reprezentuojamas ir per dabartinės imigrantų bangos sukurtą lietuvišką žiniasklaidą Čikagoje – tris laikraščius (dalis informacijos juose skelbiama ir rusų bei lenkų kalbomis): *Langas, Vakarai, Čikagos aidas* ir radijo stotį *Studija R*. Kasdieniniame gyvenime daugelis informantų piktinasi ar pašiepia tuos, kurie neišlaiko gimtosios kalbos. Jie teigia, kad Čikaga dėkinga vieta, nes:

Čikagoje gyvendamas <...> nėra galimybių prarasti lietuvių kalbą, kiek čia restoranų lietuviškų, kiek parduotuvių, kur eisi, atsitrenksi į lietuvius. Va tas ir yra Čikagoje – nėra pasiteisinimo nemokėti lietuviškai. (Jonas, 30 metų, inžinierius)

Toks kalbos sureikšminimas yra kartu ir kultūrinio paveldo bei prigimties, šaknų sureikšminimas, veikiantis imigrantų tarpusavio giluminį saistymąsi. Anot vieno informanto, „mes čia ir keikiam vieni kitus, ir pykstamės būna, bet kažkokiu būdu vis tiek negali tu tų šaknų atsižadėti“ (Zita, 35 m. lietuviško kapitalo įmonės tarnautoja). Viena informantė buvo „atvežta“ į Čikagą 19-os metų, tai ji tai traktavo kaip „šaknų išrovimą“, jai atrodė, kad „viskas, pasaulio nebėr“ „mama, nekenčiu jūsų, kodėl mane atvežėt“. Trauma užgijo, tačiau ji teigia, kad „žinokit, šitie žmonės yra labai nelaimingi psichologiškai, kurie išvažiavę“ (Daiva, 26 metai, lietuviško kapitalo įmonės darbuotoja).

Vis dėlto posocialistinių imigrantų dalyvavimas „lietuviškoje veikloje“ yra pilnas netikrumo, o neretai ir nusivylimo. Tą faktą akcentuoja Niujorko atvejo tyrimai (plg. Kripienė 2012). Net jeigu jie dalyvauja lietuviškų institucijų veikloje, pvz., lankosi lietuviškose pamaldose, veda vaikus į šeštadienines mokyklas (iš tiesų juos veža į Čikagą kelias valandas net iš kitų valstijų (pvz., Indianos), dalyvauja kultūriniuose renginiuose, jiems sunkiai sekasi sulaukti pripažinimo ir palaikymo iš kitų imigrantų bangų, ypač iš *dipukų*, kurių rankose tebėra dauguma etninių organizacijų (plg. Kuzmickaitė 2004), jiems kartais vis dar prikabinama *tarybukų* etiketė: manoma, kad jie yra „tėvynės išdavikai“ ir / ar linkę slėpti mokesčius (Kripienė 2012). Be to, kaip rodo ankstesni lietuvių imigracijos į JAV tyrimai (plg. Čiubrinskas 2011), imigrantų tapatybė yra situacinė (Kuznecovienė 2009). Tai trukdo jiems atsidėti lietuviškos kultūros išlaikymui ir skatina imtis strategijų, padedančių susitvarkyti su marginalizacijos rizika ir neretai su nelegaliu statusu (plg. Liubiniene 2009), įsitvirtinti ir susikurti „gerą gyvenimą“.

Kad ir kokios reikšmingos būtų naujųjų lietuvių imigrantų saistymosi „per lietuviškumą“ strategijos ir praktikos, akivaizdu, kad šeimos ryšių modelis tampa pagrindiniu, jei norima suprasti, kaip veikia „saviškių“ ratai.

Šeimos, giminės, draugų – saviškių saitai

Transnacionalinių imigrantų šeimos ir giminės tinklai apima rūpinimąsi giminės nuosavybe, šeimos verslu, jaunesniųjų kartų ugdymu, senolių priežiūra. Dalyvaujantiems šiuose tinkluose šeimos nariams migracija paprastai neatrodo labai svarbus gyvenimo žingsnis. Labai mažai šeimos narių, iškeliavusių svetur, apibūdina save kaip „emigrantus“. Migracija paprastai suprantama kaip natūralus (pri)(su)(i)sijungimas į šeimą (ypač jaunosios kartos), geresnių pajamų gavimas ar geresnis išsilavinimas, taip pat kaip pagalba likusiems namuose. Šis motyvas buvo dažniausiai sutinkamas tyrimo metu ir yra paplitęs tarp tų, kurie priimančioje šalyje pradeda šeimos verslą. Jei šis verslas pasiseka – šeimos nariai ir giminės iš gimtosios šalies kviečiami atvykti, ir jiems prisijungus verslas toliau vystomas kaip šeimos verslas. Lietuviškų maitinimo ir prekybos įmonių tinklai Čikagoje: *Bočių menė*, *Grand Dukes* ir kt. yra geriausias to pavyzdys. Šeimos arba „savųjų“ ratai, anot N. Liubinienės, materializuojami „matomumu viešumoje“. Tai itin pasakytina apie imigrantų vystomus etninius verslus – lietuviško maisto parduotuves, kirpyklas ir pan. (Liubinienė 2009).

Šie pavyzdžiai rodo, jog emigracija retai kada būna individualus veiksmas. Nors individai migruoja iš valstybės į valstybę, iš tiesų dažnai jie juda kaip šeimyninio tinklo nariai. Daugelis informantų atvyko į JAV kaip į šalį, bet iš tiesų prisijungė prie „savų žmonių rato“, pvz., grupių, sudarytų iš šeimos narių, giminaičių, draugų ir pan.

Lietuva, kaip kilmės valstybė, savo ruožtu įprasminama ne kaip valstybė, o kaip giminė, tėviškė, ir ištikimybė, įsipareigojimai, lojalumas jai įtvirtinamas per giminystės ir draugystės tinklaveiką:

Sekmadienį pusę dienos *Skype'u* su giminėm Lietuvoj sėdžiu; Važiuojam į giminų susitikimus vasarą Lietuvoje; Kasmet važiuoju į Lietuvą, susitinku su klasiokais“. (Rasa, 31 metai, buhalterė)

Giminystės ir šeimos narių ryšiai yra itin akcentuojami ir pačioje Čikagoje:

Čia atvažiavome ir sužinojome, kad kažkelintos giminės giminaitis čia Amerikoj [gyvena], ir po kiek laiko susipažįsti ir pasirodo, kad čia draugės teta. (Rasa, 31 metai, buhalterė)

Šeima gal labiau čia vertinama, nes kadangi atitrūkę nuo šeimos tai labiau vertinam negu jie [amerikiečiai], užtat tą bendrą turime, mes esame bendruomenė. (Rasa, 31 metai, buhalterė)

Yra draugai, kurie irgi tėvų neturi, tie artimesni jau gaunasi, nes vis tiek turi į kažką atsiremti <...> Ir paprasčiausiai galų gale tos pačios Kalėdos, šventės. <...> Jis atvykęs buvo labai vienišas, tai glaudėsi prie lietuvių kaip prie šeimos. (Zita, 35 metai, lietuviško kapitalo įmonės tarnautoja)

Vis dėlto naujų imigrantų saistymasis, kaip ir minėtos iniciatyvos ir organizacijos, neišsitenka nei etninėse (lietuviškose) veiklose nei giminaičių ir šeimos „rėmuose“. „Saviškių“ socialiniai tinklai kuriami pasinaudojant bendra, imigrantus vienijančia patirtimi, įgyta kilmės šalyje dar prieš emigraciją ir dažniausiai tebe Palaikoma per ryšius su draugais ir giminaičiais gimtojoje šalyje.

Lauko tyrimai JAV atskleidė, kad šiuolaikinius lietuvių imigrantus vienija atsivežtinės iš posocialistinės Lietuvos bei / ar iš vyresnių kartų perimtos posovietinės praeities patirtys bei socialinės sąveikos ypatumai, kurie vaidina svarbų vaidmenį nutolinant juos nuo likusios lietuvių diasporos JAV, ypač nuo *dipukų*. Tą pastebėjo Niujorke tyrinėjusi Kripienė (2012) ir Čikagoje užfiksavo Kuzmickaitė (2004), ši nutolimą įvardindama „antagonizmu“ tarp atskirų imigrantų bangų, beje, iliustruojančiu *dipukų* užklijuotą etiketę trečia-bangiams – *tarybukai* (Kuzmickaitė 2004).

„Saviškių“ ratų supratimui kaip paralelė galėtų pasitarnauti Alenos Ledenevos (1998) nagrinėjamas „paslaugų ekonomikos“ (angl. *economy of favours*) – pasitikėjimo ir abipusio apsikaitimo paslaugomis – ryšių ir saitų mechanizmas (*blatas*), sovietmetyje egzistavęs kaip formalios apsikaitimo paslaugomis veiklos alternatyva. Totalitariniame režime tokie ryšiai užsimegzdavo tarp dalyvaujančiųjų apsirūpinimo ir pragyvenimo (stygiaus ekonomikos sąlygomis) socialiniame tinkle. Būtent apsirūpinimo poreikis ir iš stiprių (giminystės) ryšių perimta abipusių apsikaitimų (resiproksijos) norma buvo moraliai įpareigojanti ateiti į pagalbą bendrų (pragyvenimo) tikslų siekiančiam pažįstamam ar bendruomenės nariui ar šiaip tinkle esančiajam (Ledeneva 1998).

Panašioje į „stygiaus ekonomiką“ (pra)gyvenimo situacijoje JAV atsidūrė per pirmuosius apytikriai 15 metų po nepriklausomybės atgavimo (1989–2005 m.) atvykę mūsų tyrinėti imigrantai iš Lietuvos. Anglų kalbos nemokantys, dirbantys nelegaliai, dažnai ir patys būdami „be popierių“ – nelegalaus statuso (tie, kurie pasiliko ilgiau, nei galiojo jų turistinės vizos, iki vizų panaikinimo nuo 2009 m.), kad išgyventų jie glausdamiesi arčiau „savų“ dažnai įsikurdavo pusrūsiuose, griebdavosi bet kokio darbo ir pasitelkdami rusų kalbą arba mišrią – rusų, lenkų, anglų kalbą kaip *lingua franca* jie sueidavo į darbinus, draugystės, pažįstamų santykius su kitais išeiviais iš Centrinės ir Rytų Europos posocialistinio bloko šalių. Ilgainiui ne vienam iš jų tai tapo ilgalaikio ryšio – tapimo „saviškiais“ dalimi. Pavyzdžiui, ką tik atvykę kartu su lenkais dirbdavo valymo įmonėse naktinėje pamainoje, tad ilgainiui bendradarbiai tapo „saviškių“ rato dalimi (lauko dienoraštis – gyvenimo istorijų pasakojimai).

Tarpetniniai saviškių ratai

Be įprastinių – šeima, giminystė ar etniniais ryšiais palaikomų saitų, atkreiptinas dėmesys į darbo vietas kaip erdves, kuriose natūraliai susieina išeiviai iš buvusio sovietinio bloko šalių. Mūsų tyrimo aprėpti imigrantai dirba statybose, tolimųjų reisų pervežimo ar siuntinių gabenimo įmonėse, automobilių remonto, biurų valymo bei viešojo maitinimo, kosmetologijos bei senelių priežiūros paslaugų, o kai kurie ir teisinių, medicinos paslaugų sferose bei draudimo agentūrose – Rytų europiečių imigrantų užimamoje darbo nišoje. Nors nemaža jų dalis užsiima individualia veikla, pavyzdžiui, dirba „sau kaip subkontraktorai“ – vilkiku gabena krovinius tolimaisiais reisais; dirba buhalterijos apskaitininkėmis ar draudimo agentais ir pan., tačiau vis tiek yra artimai susiję su tos sferos darbo rinka, kurioje sueina į darbinius santykius su darbdaviais ar vadybininkais (paprastai iš buvusių socialistinių šalių) gaudami jų užsakymus. Taip per darbinius santykius susiklosto draugystė, kolegialumu grįsti ir pažįstamų ryšiai. Imigrantus dažniausiai suvienija du veiksniai. Pirma, nemaža jų dalis atsiduria išsilavinimo ir profesinių kvalifikacijų nereikalaujančiose arba beveik nereikalaujančiose darbo sferose. Dirbdami tokius darbus dauguma jų jaučiasi praradę profesiją, specialybę ar statusą arba tas darbas yra nelegalus, tad įvairių šalių imigrantus vienija ne tik imigranto statusas, bet ir paprastai žemas statusas darbo rinkoje. Be to, dauguma jų dirba nelegaliai (užsiima buhalterine apskaita, dirba statybinės apdailos darbus, remontuoja automobilius ir kt.). Tokia padėtis daugumą tenkina greičiausiai todėl, kad tai atitinka tas patirtis, kurias imigrantai yra atsivežę iš savo posovietinio bloko kilmės šalių, kur atlyginimai dar vis mokami „vokeliuose“ ir pan.

Kitas vienijantis veiksnys – tikėjimasis gauti gausių, greitų ir neapmokes-tinamų pajamų, darbus renkantis pagal atlygio dydį, o ne atsižvelgiant į tai, ar pajamos bus legalios. Vienos lietuviško kapitalo įmonės vadovas sakė:

Kai pas mus ateina ieškoti darbo amerikonas, klausia, kokie bus benefitai [socialinės garantijos ir išmokos], o kai ateina lietuvis ar ruselis, klausia, kiek mokėsime algos.

V. Parutis, tyrinėjusi Londone, pažymi, kad dalis posocialistinių imigrantų iš Lenkijos ir Lietuvos, atvykusių tik dėl ekonominių sumetimų, įsidarbindami paprastai siekia papildomų dalykų – nepamokestinamo atlygio ir neribotų viršvalandžių (Parutis 2011: 52). Jie eina dirbti santykinai geriausiai apmokamų ir kuo greičiau uždirbti leidžiančių darbų – statybose ir privačiuose namuose (senelių, neįgaliųjų, vaikų priežiūra). Tiesa, kaip pažymi autorė, daliai labiau išsilavinusių ir geriau kalbą mokančių imigrantų tai tėra tik startinė pozicija jų kultūriniam kapitalui didinti, nes jie siekia geriau susigyventi su aplinka ir geriau įvaldyti kalbą, kad galėtų gauti geresnį darbą.

Tad lietuvių imigrantų Čikagos darbovietėse užimamos panašios pozicijos, lūkesčiai, nuostatos ir, tikėtina, jų kuriami socialiniai tinklai yra grįsti bendromis, ne tik imigrantų padėties (marginalizacijos) suponuotomis, bet ir atsivežtinėmis patirtimis. Pavyzdžiui, mūsų etnografiniame tyrime atsiskleidė mokesčių nemokėjimas, apsieitimas paslaugomis, nuslepiant įvairiausių darbo režimo pažeidimus. Tarkime, jei vilkiką privalo vairuoti du vairuotojai, tai vairuoja vienas ir dirba viršvalandžius (lauko užrašai – vairuotojo pasakojimas). Apsieitimai paslaugomis iš dalies gali būti prilygintini *blato* santykiams – formalių kelių ir būdų apėjimui, kad būtų prieita prie resursų, ir manipuliavimas jais (Ledeneva 1998:37). Mūsų atveju tai būtų apsieitimas ar manipuliavimas darbo ir pajamų gavimo (paprastai tiek legalaus, tiek nelegalaus) resursais: informacija apie pelningus darbus, parūpinimas darbo užsakovų ir klientūros, informacija apie būdus ir formas suorganizuoti „šėšelines“ finansines apskaitas („juodoji buhalterija“) ir kt.

Panašiai imigrantus iš to paties regiono vienija ne tik darbo, bet ir tam tikri bendro mentaliteto, bendros kultūros ir bendri laisvalaikio leidimo būdai. Lietuvių imigrantai Čikagoje su kitais imigrantais iš posocialistinės Rytų Europos (ypač su rusiškai kalbančiais buvusiais Sovietų Sąjungos bendrapiliečiais, taip pat su lenkais) naudoja ne tik minėtąją *lingua franca*, bet ir dalijasi abipusiai suprantamais diskursais, elgesio taisyklėmis, moralės normomis ar net humoro jausmu.

Lietuvių, ukrainiečių, rusų ar lenkų kilmės darbo ir „protų nutekėjimo“ migrantai savo kilmės regioną (Centrinę ir Rytų Europą) reprezentuoja varodami rusų kalbą (ypač minėtuoju ankstyvesniuoju periodu), o dar dažniau mišrią kalbą:

Mišri kalba gaunasi – anglų, lenkų, rusų. (Rimantas, 32 metai, transporto įmonės darbininkas)

Tokią mišrią kalbą informantai naudoja kaip *lingua franca* darbo vietose bei naudodamiesi tomis pačiomis parduotuvėmis, medijomis (laikraščiais, radijo stotimis) bei lietuvių, lenkų ir rusų parduotuvėse nuomojamais tais pačiais vaizdo filmais (stebėjimų duomenys).

Atsakydami į klausimą, su kuo jie draugauja Čikagoje, informantai dažniausiai teigė, jog jie draugauja su „lietuviais ir europiečiais, bet ne su amerikiečiais“. Įdomu, kad euroamerikiečiai bei imigrantai iš Vakarų Europos „europiečiais“ nėra laikomi, o jais laikomi tik imigrantai iš Rytų Europos. Informantai linkę taip apibūdinti savo draugus:

Draugai iš Europos dažniausiai lietuviai, bet yra ir lenkų, nulis amerikonų. (Simona, 25 metai, studijuoja ir dirba lietuviško kapitalo įmonėje)

Draugai – rusai, lietuviai, lenkai, nes mes kitokie, mes kitką rengiamės, mes kitką valgom, mes kitaip šnekam, pas mus kitokie juokai. (Daiva, 26 metai, lietuviško kapitalo įmonės darbuotoja)

Nevengiama eiti į vadinamuosius rusų restoranus Čikagos šiaurinėje dalyje „su balta apranga [pasipuošus]“. Ypač tampriai susisaistoma per darbus:

Labai daug su rusais, lenkais daro verslą, ypač nekilnojamo turto agentai. (Vaidas, 39 metai, draudimo ir nekilnojamo turto įmonės vadovas)

Dauguma tik atvykę įsidarbino kartu su lenkais, rusais, pvz., valymo įmonėse naktinėse pamainose arba statybose, taip pat kartu mokėsi Čikagos priemiesčių mokyklose:

Mokykloje draugavau su lenkais, rusais, lietuviais, bet ne su amerikiečiais. Su jais dažniausiai švęsdavom gimtadienius, Kalėdas. (Simona, 25 metai, studijuoja ir dirba lietuviško kapitalo įmonėje)

Bene vienintelė sritis, kur buvo bendraujama su amerikiečiais, – verslas. Atskiras klausimas – draugystė su *dipukais*. Sėkme laikoma, jei naujasis imigrantas priimamas pas *dipuką* į darbą arba iš jų gauna paramos mokslams.

Lojalumas valstybei(-ėms): nuo dvigubo iki manipuliuojamo – „melži abi šalis, kaip gali“

Naujieji lietuviai Čikagoje patirdami imigranto dalį yra reguliuojami dviejų pilietybės režimų: priimančios valstybės ir kilmės šalies. Išryškėja jų atsakomybė ir ištikimybė arba lojalumas toms valstybėms.

Žiūrint iš antropologinės perspektyvos, svarbu, kaip jie patys artikuliuoja savo lojalumus kilmės šaliai ir priimančiai valstybei, kaip jie tvarkosi su pilietybe. Transnacionalinėje migracijoje atsidūrusių asmenų lojalumo valstybei(-ėms) sampratoje svarbus yra ne pilietybės kaip *a priori* lojalumo aspektas, o identiteto bei emocinių saitų reikšmė. Šiuo atveju pilietybė yra laikoma visų pirma ne lojalumo išraiška, ne išskirtinai teisinės sferos dalimi, o moraline ir narystės valstybėje įveiksinimo forma (žr. Glick Schiller, Caglar 2008: 207). Tai puikiai parodė Mairead Nic Craight (2004), kuri suformulavo kultūrinės pilietybės koncepciją, bei Maruška Svašek (2002), emocijų antropologijoje atkreipusi dėmesį į migraciją patyrusiųjų nostalgijos jausmą. Mūsų tyrimo lauke identiteto ir emocinių saitų sąveikos prasme svarbi *namų* konstravimo ašis. Šią problematiką lietuvių diasporos Jungtinėje Karalystėje kontekste nagrinėjusios Liubiniene (2009) ir Parutis (2006, 2013) pažymi, kad imigrantai konstruodami *namus* suponuoja savo išpareigojimų spektrą tiek kilmės, tiek ir gyvenamos valstybės atžvilgiu.

Namų kaip „vietos, kuriai priklausau“, konotacija yra geras lojalumo formavimo pavyzdys. Migracija (prievarinė ar savanoriška) implikuoja diasporinį arba dvigubą lojalumą tiek kilmės, tiek ir priimančiajai šaliai. Dvigubu, arba

„brūkšneliniu“, identitetu (*Amerikos lietuviai*, angl. *Lithuanian Americans*) pasižymi *dipukai*. Tačiau tai būdinga ir daliai posocialistinių Rytų Europos darbo migrantų. Kitiems jis reiškiasi ne lojalumu valstybei(-ėms), o „namų“ konstravimu – kilmės šalies namų atkūrimu, grįstu asmeniniais prisiminimais, socialine atmintimi bei kasdienio gyvenimo patirtimis. Toks namų konstravimas, Liubinienės (2009) įvardijamas kaip „savos erdvės“ kūrimas migracijoje, paremtas intymumo tarp savų žmonių ryšiais, perkeliama į diasporą ir sukuriama vietoje kaip sava erdvė, kuriai suteikiama kultūriškai įtvirtintų namų konstrukcijos kaip tinklo, sudaryto iš šeimos, giminės ir draugų, reikšmė. Kitaip tariant *namai* tampa sinonimu sava erdvei, o ši reiškia saviškių ratą.

Kita vertus, svarbiausi su priimančiąja šalimi saistantys momentai – „materialinės gerovės siekis“ ir „išmokimas gyventi“ – taip pat įtraukiami į savąją erdvę ir tampa saviškių elgesio kodu, o imigrantų dėmesys labiausiai sutelkiamas ne į saistymąsi su kilmės šalimi ar į lojalumą priimančiajai valstybei, o į gyvenimo būdo ir gerovės detales.

Pavyzdžiui, informantai akcentuoja, kad juos su Amerika sieja „išmokimas gyventi“, t. y. čia žengti pirmieji suaugusio žmogaus žingsniai (plg. Kuznecovienė 2014). Labai dažnai atsakoma taip:

Materialinė gerovė mus, atrodo, visus tas laiko. Jei kas pasakytų, kad Lietuvoje viskas apsisvers, ir tu galėsi uždirbti tokius pinigus kaip čia, kad tu galėsi gyventi tą patį gyvenimą, man atrodo visi iš čia išvažiuotų. (Daiva, 26 metai, lietuviško kapitalo įmonės darbuotoja)

Sprendžiant ar apsisprendžiant pilietybės ir lojalumo klausimu, nuomonės poliarizuojasi, nors priskiriančiųjų save Lietuvai yra dauguma. Tą atrodo, galėtų lemti pilietybė, nes dauguma informantų ją tebeturi – „mes visi turim lietuvišką pilietybę“ (Tomas, 34 metai, statybininkas). Tačiau balsuoti einama nenoriai. Nors Čikagos konsulate sudarytos visos sąlygos, rinkimuose dalyvauja labai mažas imigrantų skaičius. Lietuva matoma emocionaliai ir kultūriškai, kaip ištikimybė „šaknims“, kalbai ar jaunystės nostalgijai. Ji nematoma kaip valstybė, ir atitinkamai lojalumas yra fragmentuotas iki „šaknų“ ar pan. lygmens:

Visi numirt norėtų Lietuvoj, nes ten tavo šaknys, ten tavo kalba, ten tavo jaunystės prisiminimai <...> Aš nesijaučiu čia Lietuvos valstybės atstovas, bet jaučiuosi lietuvis. (Daiva, 26 metai, lietuviško kapitalo įmonės darbuotoja)

Lietuva kaip saitas matoma per giminystę, jei šeimos ir giminaičių nebėra, ryšiai nutraukiami:

<...> Jo šeima labai maža liko ten [Lietuvoje]: seneliai, tėtis Rusijoje, mama –Floridoje, išsimėtę. Draugų, sako, nėra, draugai išvažiavę, aš nebeturiu tikslo važiuoti [į Lietuvą]. (Monika, 34 metai, valstybinės įstaigos tarnautoja)

Informantams akcentuojant „šaknų“ klausimą, išryškėja būtent vos ne fundamentalaus lietuviškumo, nesusieto su teritorija ar vieta, aspektas, kurį kaip „šaknis pripažįstantį kosmopolitizmą“ (angl. *rooted cosmopolitanism*) yra apibūdinęs Davidas Hollingeris (1995). Vienas informantas teigia:

Aš turiu Amerikos pasą, bet aš esu lietuvis. Ir manęs kas klausia, tai Europoj praeitais metais keliavom, tai vis sakai, kad esi lietuvis iš Lietuvos, aš niekad nesakau, kad iš Amerikos. Esu iš Lietuvos, bet gyvenu Čikagoje, na ir viskas. Na aš esu lietuvis. Na pasas, koks skirtumas. (Jonas, 30 metų, inžinierius)

Dažnas ir visai kosmopolitinis atsakymas:

Aš nepriskiriu savęs[Lietuvai], nė Amerikai, aš savęs nepriskiriu jokiai šaliai. Aš ramiausiai galėčiau gyventi Brazilijoje. (Robertas, 41 metai, verslininkas)

Kaip minėta, daug informantų persiima dvigubu – *Amerikos lietuvio* (angl. *Lithuanian American*) – identitetu: „Nesu nei JAV, nei Lietuvos, esu Amerikos lietuvis“. Tokiu saviidentitetu pasižymi labiau išsilavinę, studijuojantys ar mokslus (paprastai kolegijas) JAV baigę imigrantai, kurie turi amerikiečių draugų – bendramokslį. Jie dalyvauja akulturacijos ir tapimo Amerikos lietuviais procese.

Lojalumui iškalbingas yra dvigubos pilietybės klausimo sprendimas. Dvigubos pilietybės klausimu informantai pasidalija į dvi dalis. Pirmuoju atveju dvigubos pilietybės statuso neprieinamumas daugumą imigrantų stato į keblią padėtį. Jiems reikia pasirinkti, kurią pilietybę turėti: ar likti su senąja – Lietuvos, ar priimti naują – JAV. Informantai šį klausimą priima labai emocionaliai, pvz., Amerikos pilietybę priėmusi ir dėl to netekusi Lietuvos pilietybės apgailestauja:

Mums atėmė šansą būti lietuviams. <...> Mus laiko išdavikais. <...> Jei tas šansas būtų didesnis, <...> Lietuvėlei mūsų būtų daugiau įplaukų. (Daiva, 26 metai, lietuviško kapitalo įmonės darbuotoja)

Arba, priešingai, dvigubos pilietybės statuso nereikalingumą ar net pragaištingumą pabrėžia kiti informantai:

Jeigu tu gyveni vienoje šalyje, o tu sprendi likimus dviejų šalių. <...> Jie nori turėti dvigubą pilietybę, gyventi Amerikoje, o ant Lietuvos visai dėję. (Rimantas, 32 metai, transporto įmonės darbininkas)

Patriotizmas pasibaigia cepelinų valgymu. <...> Dvigubą pilietybę daro dėl benefitų [draudimų ir pašalpų] <...> visų nuosavybė, vaikų pašalpos, viskas. Vis tiek daug kas ima su lietuviškais pasais [Amerikos pilietybę], kaip sako, „melži abi šalis, kaip gali“. (Tomas, 34 metai, statybininkas)

Tai, viena vertus, rodytų nuoskaudą, kita vertus – tam tikrą cinizmą ne tik pilietybės, bet ir tam tikra prasme lojalumo atžvilgiu. Šiame procese formuojasi fragmentiškos tapatybės, ignoruojančios abi valstybes kaip tokias – tiek kilmės, tiek priimančiąją. Atsisakydami (arba būdami nelegalūs negalėdami)

integracijos į pagrindinę visuomenę, imigrantai lieka mažuma ir paralelinėje visuomenėje nelyginant struktūrinėje atskirtyje (Kockel 2010: 74). Lojalumo gyvenamai valstybei neskatina ir dalies imigrantų vis dar turimas nelegalus statusas (maždaug 10–20 proc. atvykėlių, įvairių informantų teigimu, tebėra nelegalūs), jie neturi ryšio nė su viena valstybe, dauguma dirba vilkikų vairuotojais ir „gyvena“ mašinos arba prižiūri senelius, „neiškisdami nosies iš prižiūrimų namų“. Maža to, JAV pasą turintieji skuba padėti savo giminaičiams ar šeimos nariams atvykti į JAV su „žalia korta“, tad situacinis pilietybės „vartojimas“ – siekiant naudoti „saviškiams“ – akivaizdus.

Čia išryškėja minėtojo situacinio identiteto svarba. Toks identitetas, būdamas iš esmės alternatyvus etniam saistymuisi ir paprastai gana individualistiškai pasirenkantis gyvenimo būdo trajektoriją priklausomai nuo karjeros ar kitų asmeninių interesų, faktiškai „vartoja“ pilietybę pagal situaciją ir gali būti apibrėžiamas kaip manipuliuojantis lojalumas.

Išvados

Taikant transnacionalizmo prieigą kaip nacionalinės valstybės sienas peržengiantį ir būtent ne nacionalinių (politine ir pilietine prasme) ryšių, o labiau socialinių tinklų veikimą atskleidžiantį modelį, pavyko nustatyti, kad lietuvių imigrantų identitetas Čikagoje konstruojamas fragmentuotais ir išsaistytais pavidalais. Skaidymąsi į „saviškių“ ratus, užuot dalyvavus etninėse bendruomenėse ar etniniuose tinkluose, vienijančiuose senuosius ir naujuosius migrantus, galima įvardyti kaip posocialistinių resiproksijos patirčių, kaip socialinio resurso, perkeltos iš kilmės šalies, panaudojimu. Jo ašis – posocialistinių lietuvių imigrantų pasitikėjimas ne nusistovėjusiomis institucijomis (taip pat ir etninėmis), o „saviškių“ kuriamais socialiniais saitais, vienijantis bendram tikslui – išgyventi naujoje ir nepažįstamoje visuomenėje.

Pažymėtina, kad etniniai tinklai posocialistinėje migracijoje yra kitokie nei iki tol buvusiose migracinėse bangose. Išoriškai dauguma imigrantų reprezentuoja save per etniškumo (lietuviškumo) ašį, tačiau jis skiriasi nuo *dipukų* diasporos nacionalizmu (Čiubrinskas 2013) grįsto lietuviškumo. Dėl jame išryškėjančio socialinio netikrumo ir uždarumo aiškėja, kad jis linkęs saistytis su giminaičių, draugų ir pažįstamų ratu arba yra situacinis. Pasinaudojant tinklaveika bei abipusiškais apsikeitimais (paslauga už paslaugą), saistymasis vyksta su draugais, pažįstamais, giminaičiais, kolegomis akcentuojant bendrus interesus: „mokėjimą sukurti“ (Lankauskas 2013), sugebėjimą susirasti ir efektyviai pasinaudoti (taip pat ir nelegaliais) darbo ir kt. resursais. Be to, santykių su valstybėmis (priimančiąja ir kilmės) ir jų pilietybėmis išryškėja imigrantų ma-

nipuliuojamasis lojalumas, naudojantis politinėmis ir pilietinėmis institucijomis bei statusais. Naudos siekiama pagal situaciją – „melži abi šalis, kiek gali“.

Lietuvių imigrantų socialiniai tinklai, neretai kertantys etniškumo ribas ir įtraukiantys rytų europiečių imigrantus iš buvusiojo sovietinio bloko šalių: rusus, ukrainiečius, lenkus ir kt., laikytini alternatyva ne tik dominuojančios visuomenės organizacijoms, bet ir nusistovėjusioms, ankstesnių emigrantų bangų sukurtoms etninėms institucijoms.

GAUTA 2014 11 20

PRIIMTA 2015 01 30

ĻITERATŪRA

- Barcevičius, E., Žvalionytė, D. (red.) (2012). *Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*. Vilnius: Vaga.
- Boissevain, J. (1974). *Friends of friends: networks, manipulators and coalitions*. Oxford: Oxford University Press.
- Boissevain, J. (1979). Network analysis: A reappraisal, *Current Anthropology*, 20(2), p. 392–394.
- Cidzikaitė, D. (2013). Kas yra Amerika ir kas Amerikoje gyvenantys lietuviai. <http://slaptai.lt/index.php/gyvenimo-skandalai/7337-kas-yra-amerika-ir-kas-yra-amerikoje-gyvenantys-lietuviai.html>
- Čiubrinskas, V. (sud.) (2011). *Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės migracijos kontekstuose*. Kaunas: VDU Leidykla.
- Čiubrinskas, V. (2013). Diaspora as a resource of homeland nationalism forged overseas and contested back home. The case of Lithuanian-Americans. In: Kokot, W., Giordano, Ch., Gandelsman-Trier, M. (eds.) *Diaspora as a resource. Comparative studies in strategies, networks and urban space*. Zurich: LIT Verlag, p. 105–119.
- Čiubrinskas, V. (2014). Transnacionalinė etnifikacija: reteritorializuota kilmė ir „kosmopolitizmas su šaknimis“ imigrantų identiteto strategijose ir praktikose. *Filosofija. Sociologija*, 25(2), p. 126–133.
- Daukšas, D. (2011). Būti lietuviu čia ir ten: migrantų iš Lietuvos Norvegijoje atvejais. In: Čiubrinskas, V. (sud.) *Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės migracijos kontekstuose*. Kaunas: VDU leidykla, p. 119–139.
- Glick-Schiller, N., Basch, L., Blanc-Szanton, C. (1995). From immigrant to transmigrant: Theorizing transnational migration. *Anthropological Quarterly*, 68(1), p. 48–63.
- Glick-Schiller, N., Caglar, A. (2008). Migrant incorporation and city scale: Towards a theory of locality in migration theories. *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations*, Malmo University, Sweden.

- Giordano, Ch. (2003). Studying networks nowadays. On the utility of a notion. In: Torsello, D. Pappova, M. (eds.) *Social networks in movement: Time, interaction, and interethnic spaces in Central Eastern Europe*. Samorin-Dunajska Streda: Forum Minority Research Institute, p. 9–14.
- Giordano, Ch. (2011). Investigating migrations: From diaspora studies to transnationalism. In: Čiubrinskas, V. (ed.) *Lithuanian identity in contemporary migration settings*. Kaunas: Vytautas Magnus University Press, p. 59–70.
- Giordano, Ch. (2013). Corporate groups, factions and networks. Social organization of the Chinese Diaspora in the straits of Malacca – the case of Penang. In: Kokot, W., Giordano, Ch., Gandelsman-Trier, M. (eds.) *Diaspora as a resource. Comparative studies in strategies, networks and urban space*. Zurich: LIT Verlag, p. 199–221.
- Hollinger, D. (1995). *Post-ethnic America: Beyond multiculturalism*. New York: Basic Books.
- Kockel, Ul. (2010). *Re-visioning Europe. Frontiers, place and journeys in debatable lands*. New York: Pelgrave Macmillan.
- Kripienė, I. (2012). *Construction of identities in transnational migration: Contemporary immigrants from Lithuania in the United States of America*. Kaunas: Vytautas Magnus University. PhD Thesis.
- Kronh-Hansen, Ch. (2003). Into our time: The anthropology of political life in the era of globalization. In: Eriksen, T. H. (ed.) *Globalization. Studies in anthropology*. London: Pluto Press, p. 78–98.
- Kuzmickaitė, D. K. (2003). *Between two worlds: Recent Lithuanian immigrants in Chicago (1988–2000)*. Vilnius: Versus Aureus.
- Kuzmickaitė, D. K. (2004). *Tarp dviejų pasaulių: naujieji imigrantai lietuviai Čikagoje (1988–2000)*. Kaunas: VDU.
- Kuznecovienė, J. (2009b). Lietuvių imigrantų tautinės tapatybės darybos strategijos Airijoje, Anglijoje, Ispanijoje ir Norvegijoje. *Filosofija. Sociologija*, 20(4), p. 283–291.
- Kuznecovienė, J. (spaudoje). Vieta, pilietybė ir išmokimas lietuvių kilmės imigrantų identiteto daryboje: Londono atvejis. In: Čiubrinskas, V. Daukšas, D. Kuznecovienė, J. Labanauskas, L. Taljūnaitė, M. *Transnacionalizmas ir nacionalinio identiteto fragmentacija*. Vilnius: Versus Aureus.
- Lankauskas, G. (2013). Missing socialism again? The malaise of nostalgia in post-Soviet Lithuania. In: Berliner D., Angé O. (eds.) *Anthropology and Nostalgia*. Oxford: Berhahn books.
- Ledeneva, A. (1998). *Russia's economy of favours: Blat, networking and informal exchange*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lietuvos rytas. (2013). Britai skaičiuoja kiek lietuvių gyvena jų šalyje. <http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/aktualijos/britai-skaiciuoja-kiek-lietuviu-gyvena-ju-salyje.htm>

- Liubinienė, N. (2009). *Migrants from Lithuania in Northern Ireland: Construction of 'own space'*. Kaunas: Vytautas Magnus University. PhD Thesis.
- Mitchell, J. C. (1973). Networks, norms and institutions. In: Boissevain, J., Mitchell, J. C. (eds.) *Networks: studies in human interaction*. The Hague/Paris: Mouton, p. 15–35.
- Nic Craith, M. (2004). Culture and citizenship in Europe: Questions for anthropologists. *Social Anthropology*, 12, p. 289–300.
- Olwig K. F., Sorensen, N. N. (2002). *Work and migration: Life and livelihoods in a globalizing world*. London: Routledge.
- Olwig, K. F. (2003). Global places and place-identities: Lessons from Caribbean research. In: Eriksen, T. H. (ed.) *Globalization: Studies in anthropology*. London: Pluto Press, p. 58–77.
- Parutis, V. (2006). Construction of home by Polish and Lithuanian migrants in the UK. *Economic Working Papers*, 64. UCL School of Slavonic and East European Studies.
- Parutis, V. (2011). Economic migrants or 'middling transnationals'? East European migrants experiences of work in the UK. *International Migration*, 52(1), p. 36–55.
- Parutis, V. (2013). *At home in migration: the social practices of constructing „home“ among Polish and Lithuanian immigrants in London*. Lambert: Academic Publishing.
- Ryan, L., Sales, R., Tilki, M., Siara, B. (2008). Social networks, social support and social capital. the experiences of recent Polish migrants in London. *Sociology*, 42(4), p. 672–90.
- Svašek M. (2002). Narratives of home and homeland. The symbolic construction and appropriation of the Sudeten German Heimat. *Identities. Global Studies in Culture and Power*, 9(4), p. 495–518.
- Vertovec, S. (2009). *Transnationalism: Key ideas*. London, New York: Routledge.

Trajectories of bonding of postsocialist migrants in Chicago: networking of in-groups and manipulation of loyalties to the state(s)

Vytis Čiubrinskas

VYTAUTAS MAGNUS UNIVERSITY
K. DONELAIČIO G. 58, 44248 KAUNAS
E-MAIL: V.CUBRINSKAS@SMF.VDU.LT

Ethnicity Studies, 2014/2. P. 9–28 © Lithuanian Social Research Center, 2014

ABSTRACT: Current research on post-Soviet Lithuanian immigrants in Chicago (Kuzmickaite 2003, Kripiene 2012) shows the impact of globalisation and the transnationalism processes on the identity politics of immigrants. It opens up a question how the diversification of the loyalties and dependencies of immigrant Chicagoans is created, shaped, and changed by local and supra-local socio-economic contexts. What are the specific linkages and bonds of the post-socialist, transnational Lithuanian immigrants in Chicago? The point of departure for answering this question is that these immigrants, although living their lives locally, are framed transnationally. The paper is based on ethnographic fieldwork conducted in 2013 in different neighbourhoods of the city of Chicago and its suburban areas, like Lemont.

Keywords: transnationalism, Lithuanian immigration, ethnification, trans-ethnic networks, in-group networks, identity.